

**ASPECTE DIN ACTIVITATEA CENZURII COMUNISTE: CONTROLUL
PRODUȚIEI DE CARTE SOCIAL-POLITICĂ. TENDINȚE ȘI
FENOMENE SEMNALATE ÎN CURSUL ANULUI 1972**

*Ion ZAINEA**

**ASPECTS OF THE COMMUNIST CENSORSHIP ACTIVITY: THE CONTROL
OF THE PRODUCTION FOR SOCIAL-POLITICAL BOOK. TRENDS
AND PHENOMENA REPORTED DURING 1972**

Abstract

The censorship of the works with social and political content has been done in the Ideology Service from the General Directorate for Press and Prints. For the structure or their "inappropriate" orientation, a series of materials either have been removed entirely or have been subject to substantial changes. Some are accused for "not analyzing critically" and "not limiting by ideas and unacceptable sentences". Others are being reproached "objectivist manner, the distorted manner or one-sided presentation of cases in Western countries". Others included "imprecations at against the socialist countries or inappropriate comments at their relationship", or "were pleading for solutions" that contravened the guidelines of communist Romania. In a word "they were treating apolitical" various economic and social aspects of the contemporary.

Only during 1972, when reporting the lecturers-censors, the publishers have delayed the publication of 70 articles, reviews, reports of reading, research of volumes. Some of them have received "BT" after substantial renovations, but in some cases, they have definitively abandoned their publication.

Keywords: control, ideology, publications, removal, recovery

În cursul anului 1972, au fost restituite editurilor, fără „BT”, pentru observații privind „structura și orientarea lor necorespunzătoare”, observații făcute de lectorii-cenzori Hoancă Gheorghe, Oprea Ioan, Miroiu Grigore și Muntean Florica, angajați ai Serviciului Ideologie, din cadrul Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri, cinci lucrări editoriale: *Însemnări despre daci, romani și români* de Constantin Daicoviciu¹, *Mișcarea comunistă și muncitorească din România în date*, vol. I, de Augustin Deac², *Europa – conștiința unui destin comun, eseu socio-istoric*, de Iosif Constantin Drăgan³, *Timpul și formele* de M.

* Prof. univ dr. Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea Oradea, email: ionszainea@yahoo.com

¹ Editura Dacia

² Editura Științifică

³ Editura Cartea Românească

Tarangul⁴ și *Raportul general privind dezvoltarea învățământului din România, 1970/71* al Ministerului Educației și Învățământului. Pentru „revederea de ansamblu a concepției de editare”, au fost, de asemenea, restituite două traduceri, *Omul modern și educația sa* de Gaston Berger și *Șocul viitorului* de Alvin Toffler⁵.

Tot ca urmare a semnalărilor lectorilor, editurile au amânat publicarea a 70 de articole, recenzii, referate de lectură, studii din volume. O parte din acestea au primit „BT” după refaceri substanțiale, dar într-o serie de cazuri s-a renunțat definitiv la publicarea lor. Astfel, nu au primit „bun de tipar” studiul *Particularități ale integrării omului în societatea socialistă* de El. Maftai⁶, pentru „afirmații neconforme realității”, susținând existența, la noi, a unor serioase discrepanțe între drepturile înscrise în Constituție și realitate, și articolul *Cum se manevrează o adunare* de Cătălin Zamfir⁷, care acredita ideea că la noi nu ar exista condiții obiective pentru desfășurarea unei vieți cu adevărat democratice⁸.

Eliminări și modificări de text s-au făcut în lucrarea *Tineretul rural. Participare și acțiune socială*, sub redacția Ov. Bădina și colaboratorii⁹, din care rezulta „o imagine general negativă” asupra situației tineretului sătesc și articolul *Acțiunea principiului echității în sfera dreptului și a vieții juridice a statului nostru socialist* de A. Naschitz¹⁰, în care autoarea vorbea de „sentimentul apăsător și sufocant al nedreptății”, ca și de arbitrarul și subiectivismul legislației socialiste de la noi.

Din nr. 7/1972 al aceleiași reviste, a fost amânată dezbaterea științifică *Întărirea și consolidarea familiei prin mijloace juridice*, pe motiv că ataca legislația din 1966 privind divorțurile, iar din lucrarea *Eficiență economică maximă* de A. Iancu¹¹, a fost refăcut substanțial capitolul „Prețurile ca mărimi medii sau extreme”, deoarece „punea accent exagerat pe legea cererii și ofertei”, nesocotind soluțiile preconizate de Legea 19/1971 cu privire la regimul prețurilor.

Din culegerea *Educație prin muncă și pentru muncă*, sub redacția Ov. Bădina¹², nu a primit „BT” un studiu axat pe „consecințele dăunătoare ale muncii în schimburi”, iar din volumul *Procese, direcții, tendințe – Forța de muncă*¹³ au fost eliminate, în aceeași ordine de idei, o serie de pasaje din prezentarea făcută de I. Constantin lucrării lui M. Maurice, *Munca în schimburi*, în care accentul cădea pe consecințele negative, din punct de vedere fiziologic și social, ale muncii în schimburi. A fost restituit pentru refacere și studiul *Rezultatul unei cercetări interdisciplinare* de P. Anghel¹⁴, în care autorul considera că învățământul românesc, așa cum a fost conceput prin hotărârile adoptate între 1968-1971, manifesta o serie de deficiențe structurale. De asemenea, nu a primit „BT” schița *Impact moral. Sentință în spiritul omeniei* de N. Cristache¹⁵, pentru că prezenta casa copilului ca sursă de traumatizare a minorilor internați¹⁶.

Revederi de ansamblu și completări au fost făcute în lucrări, studii și articole social-politice ce tratau aspecte ale etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în România, care, fiind concepute înainte de Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972, necesitau ajustări în direcția indicațiilor rezultate din documentele acesteia. Modificările și adăugirile au privit o diversitate de probleme, de la „caracterul creator al activității

⁴ Editura Univers

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55/1972, f. 248-249

⁶ Din *Analele Universității București*, seria Arheologie, 1972

⁷ Din *Tînărul leninist*, nr. 11/1972

⁸ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 249-250

⁹ Editura Academiei

¹⁰ Din *Revista română de drept*, nr. 6/1972

¹¹ Editura Politică

¹² Editura Academiei

¹³ C.I.D.S.P.

¹⁴ Din culegerea *Conducerea și valorificarea cercetării pedagogice*, Institutul de Cercetări Pedagogice

¹⁵ Din revista *Tînărul leninist*, nr. 11

¹⁶ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 251-252

P.C.R. sub aspect teoretic și practic” și „direcțiile dezvoltării economiei socialiste” până la „lărgirea democrației socialiste” și „pregătirea, încadrarea și promovarea în muncă a cadrelor” și s-au făcut în lucrări ca: *Prognoză sociologică*¹⁷, *Drept constituțional* de T. Drăgan¹⁸, *Contribuții la studiul legalității socialiste* de Dragoș Cojocaru¹⁹, *Regimul juridic al cooperății meșteșugărești* de S. Brădeanu²⁰, cursul universitar de *Socialism științific* al lui R. Florian și colaboratorii²¹, *Studentul și societatea*²², *Tineretul rural* de Ov. Bădina²³ și multe altele.

Îmbunătățiri asemănătoare au fost aduse și multor articole din periodice precum: *Organizarea științifică a procesului de învățământ* de V. Filipescu, din *Revista de pedagogie* nr. 7, *Rolul și strategia formării dimensiunii etico-cetățenești a personalității constructorilor socialismului* de A. Bărbulescu, din nr. 10 al aceleiași reviste, ori *Actualitatea concepției marxist-leniniste cu privire la rolul statului și dreptului în socialism*, din *Analele Universității București*, seria Științe Juridice, nr. 1/1972²⁴.

O categorie de observații de structură a privit „orientarea de ansamblu necorespunzătoare” a sumarelor unor publicații periodice din nomenclatorul Serviciului Ideologie. Cel mai frecvent, asemenea semnalări, soldate cu introducerea, la indicația organelor de îndrumare, a unor articole noi, au fost făcute în revista *Korunk*. Astfel, în nr. 5, lectorul-cenzor Dimitriu Margareta a semnalat „lipsa materialelor privind vizita lui Nicolae Ceaușescu în țările Africii; în nr. 6, 7 și 8 (cenzor Fürk Margareta) că nu se vorbește nimic despre Conferința Națională a P.C.R.; în nr. 9 (lector Dimitriu Margareta) nu apărea nici un material referitor la comemorarea lui Avram Iancu, iar în nr. 12 (același lector) spațiul acordat aniversării republicii era mult prea restrâns. Numerele 2-3 ale *Revistei române de relații internaționale* al A.D.I.R.I.²⁵, nu cuprindea, inițial, „nici un material în legătură cu problemele de politică internațională tratate pe larg în documentele Conferinței Naționale a P.C.R.”, documentele existente în numărul apărut fiind introduse în urma semnalării cenzorului Moga Leontina. Asemenea observații de orientare a tematicilor s-au făcut și pentru revistele *Forschungen* nr. 2, *Buletinul de informații pentru străinătate al Consiliului Național al Femeilor*, *Educație pionierească* nr. 9²⁶.

O serie de materiale au fost semnalate pentru „modul greșit în care tratau diverse aspecte ale problemei naționale”. Astfel, nu a primit „BT” capitolul „Momente principale ale dezvoltării legislației naționalităților” de Demeter Janos²⁷, pentru că „sugera necesitatea soluționării juridice, prin legi suplimentare, a unor principii formulate doar la general în Constituție”. La fel, articolul *Stabilirea la sate – o dilemă* de Bartis F.²⁸, pentru „analiza total negativă asupra vieții economico-sociale” din localități cu populație preponderent maghiară din județul Mureș și eseul *Înmormântare la Jigodin* de Bretter Gy., din volumul *Orizont*²⁹, care „emana o atmosferă de resemnare a secuilor în fața zădărniceii vieții, a traiului izolat și închistat pe care sînt nevoiți să-l ducă”. Unele materiale, precum *Privire asupra vieții culturale din Mălnaș*, de Szántó W.³⁰, *Despre situația presei sportive maghiare din țara noastră, adică despre ceea ce nu există* de Lázár J.³¹, sau *Ce știu ziariștii maghiari din*

¹⁷ Editura Științifică

¹⁸ Editura Didactică

¹⁹ Editura Militară

²⁰ Editura Academiei

²¹ Editura Didactică

²² Editura Dacia

²³ Editura Academiei

²⁴ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 253-254

²⁵ Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale

²⁶ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 255-256

²⁷ Din volumul *P.C.R. – forța conducătoare a societății românești*, Editura Dacia

²⁸ Din *Korunk* nr. 4/1972

²⁹ Culegere de studii în limba maghiară, Editura Dacia

³⁰ Din *Korunk* nr. 9/1972

³¹ Idem, nr. 7/1972

România de Bodor Pál³², aveau „puternice nuanțe izolaționiste”, „accente revendicative”, ori „afirmații privind rolul minorităților maghiare din țările Europei Centrale ca punte de legătură între popoare”³³.

O categorie de semnalări au privit acele materiale care nu prezentau politica și activitatea P.C.R. și R.S.R. în lumina ultimelor documente de partid și de stat. Astfel, în volumul *România în viața internațională* de C. Vasilescu³⁴, poziția țării noastre față de unele probleme internaționale „nu era înfățișată în lumina precizărilor cuprinse în documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din noiembrie 1972”, iar în articolul *Inițiative ale R.S.R. în problema securității europene* de D. Popescu³⁵, „nu era adusă la zi cu ultimele acțiuni întreprinse de țara noastră”. Mai multe eliminări de text au fost necesare într-un articol al lui Silviu Brucan din volumul *Studii de științe politice*³⁶, deoarece explica încordarea din Orientul Mijlociu prin creșterea populației și lupta celor două părți pentru „spațiu vital”. Din culegerea *Fenomene și tendințe în economia țărilor capitaliste*, a Institutului de Cercetări Economice, la semnalarea cenzurii, a fost eliminată comunicarea indianului A. B. Cuha, în care se făceau „unele aprecieri despre politica statului pakistanez”, de natură să dăuneze relațiilor pe care România le avea cu această țară, iar din volumul *Studii de științe politice*, sub redacția O. Trăsnea³⁷, au fost eliminate mai multe articole pe motiv că apreciau țările federaliste polițnice, precum India, Birmania, Malaezia, ca „grupări politice artificiale, netemeinice”. Din nr. 13/1972 al *Vieții economice* a fost semnalat pentru refacere articolul *Realități agrare vechi și noi* de V. Malinschi, deoarece sublinia „dificultățile și inconsecvențele în soluționarea problemei agrare în țări ca Algeria, Egipt”, iar numărul revistei apărea în zilele vizitei lui Nicolae Ceaușescu în țările Africii. Pe aceeași linie, a fost semnalată recenzia *Țări subdezvoltate – primatul politiciii*³⁸, în care Al. Roman, prezentând conținutul unei cărți a lui De Combert F., prelua și aprecierile autorului occidental după care toate guvernele țărilor „lumii a treia” ar fi în mod nediferențiat „instrumente docile ale monopolurilor care le stipendează”. Iar unele cursuri universitare de *Economie politică*, ca cele editate de Institutul de Construcții București sau de Institutul Agronomic Iași, „nu realizau o analiză aprofundată a unor fenomene economice externe”, cum ar fi integrarea monopolistă, „prezentau numeroase rămâneri în urmă și discordanțe în aprecierea situației unor țări în curs de dezvoltare”, sau „incriminau statele care au recurs la sprijin din partea Fondului Monetar Internațional sau a Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare”³⁹.

Câteva dintre materialele reținute de cenzură sau aprobate după modificări esențiale au privit, unele „maniera obiectivistă, modul denaturat ori unilateral de prezentare a unor situații din țări occidentale”⁴⁰, altele cuprindeau „imprecații la adresa țărilor socialiste, sau comentarii inoportune la adresa relațiilor dintre ele”⁴¹, ori „făceau pledoarii în favoarea

³² Idem, nr. 1/1973

³³ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 257

³⁴ Versiuni pentru străinătate, Editura Meridiane

³⁵ Din *Revista română de drept*, nr. 2/1972

³⁶ Editura Politică

³⁷ Idem

³⁸ Din *Revista de referate și recenzii*, seria Sociologie

³⁹ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 258-259

⁴⁰ Reportajul *Impresii despre societatea industrială dezvoltată*, cu referire la societatea americană, publicat de Bodor E. în nr. 10 al revistei *Korunk*, articolul *Elveția – strategia industrială a unei țări mici* de Tr. Silea, în *Viața economică* nr. 19/1972, sau recenzia cărții lui Irene Chedaux despre întreprinderea americană din *Revista de referate și recenzii*, seria Sociologie, nr. 1/1972.

⁴¹ De exemplu în prezentarea făcută de M. Rusu asupra lucrării *R. Schwnedter – Democrația radicală*, în *Revista de referate și recenzii*, seria Sociologie, nr. 1/1972, în care autorul acuza țările socialiste de birocrațism, volumul *Tradiții ale poporului român de solidaritate cu poporul chinez*, realizat de I.S.I.S.P., Editura Politică, care „a primit indicația” să elimine paginile pe parcursul cărora V. Roman își dezvoltă teza cu privire la posibilitatea războiului între țările socialiste, ori culegerea de comunicări *Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*, editată de C.I.D.S.P., din care a fost eliminat pasajul în care același V. Roman făcea aluzii critice la momentele de tensiune politică prin care au trecut o serie de țări socialiste în anii 1953, 1956, 1968, 1970 și 1971.

unor soluții” ce contraveneau orientărilor din țara noastră⁴².

Unele articole și studii au fost semnalate pentru că „tratau apolitic diverse aspecte economico-sociale ale contemporaneității”. Amintim în acest sens comunicarea „Modele prioritare și legislația muncitorească” din culegerea *Cercetarea viitorului și planificarea pe termen lung*, editată de Ministerul Educației și Învățământului, studiul lui S. Tudor din volumul *Psihologia colectivelor de muncă*, sub redacția Tr. Herseni, Editura Academiei, în care s-au făcut o serie de modificări în pasajele ce tratau raporturile între muncitori-maiștri, înfățișate în mod asemănător atât în capitalism, cât și în socialism, sau sinteza *Rolul psihologului în societatea modernă*, din *Revista de referate și recenzii*, seria Psihologie, nr. 6/1972, în care I. M. Nistor relatează „obiectiv” concepțiile burgheze ce defineau rolul psihologului în societate⁴³.

Unele studii de revalorificare a gândirii social-politice din trecut sau de prezentare a unor concepții străine contemporane au fost semnalate deoarece „nu analizau critic” și „nu se delimitau de idei și teze inacceptabile”, cerințe ce trebuiau să stea la baza acestui proces, clar precizate în Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971. Astfel, nu au fost avizate în forma inițială studiul *Atitudini antirasiste în filozofia și sociologia din România între cele două războaie mondiale* de I. Popescu⁴⁴, în care „nu existau delimitări critice” și „se încerca o disculpăre a lui Lucian Blaga de concepțiile sale iraționaliste, mistice”, studiul lui L. Rusu din volumul *Esteticieni români*⁴⁵, de asemenea pentru lipsa oricăror rezerve critice în legătură cu prezentarea concepțiilor filosofico-ateiste ale lui Blaga și Titu Maiorescu.

De asemenea, nu au primit „BT” articolul *Alienare și libertate la J. P. Sartre* de R. Marin⁴⁶, care – practic – era o expunere fără nici un fel de comentariu critic a concepțiilor existențialiste ale filosofului francez și nici recenzia *Primăvara Americii – O revoluție?* semnată de C. Munteanu⁴⁷, deoarece „consemna, în aceeași manieră relativă, atât concepții nemarxiste cu privire la caracterul și forțele motrice ale revoluției americane”, cât și acuzații ale unor ideologi americani contemporani la adresa concepției marxist-leniniste.

Au fost necesare, din perspectiva cenzurii, revederi și modificări importante și în lucrări ca *M. Dragomirescu – estetician*, de T. Popescu⁴⁸ sau *Al. Cludian și sociologia erorii* de Vl. Krasnasevski⁴⁹. Din articolul *Eminescu și problema țărănească* de M. Ciurdariu⁵⁰ lipseau aprecieri critice cu privire la poziția față de socialism. Asemenea delimitări critice față de concepția idealistă a poetului, nu se făceau nici în studiul introductiv al lui C. Noica la volumul *M. Eminescu – Lecturi kantiene*⁵¹.

În lucrări reeditate ale unor istorici mai vechi sau în antologii de documente, pe lângă revederea unor aspecte insuficient clarificate în prefețe și adnotări, a fost necesară

⁴² Este cazul lucrărilor și articolelor economice traduse: *Schiță a teoriei creșterii economice socialiste* de M. Kaleki, Editura Științifică, articolul *Preocupări sporite pentru consolidarea echilibrului economic*, de Goram J., *Programul de dezvoltare social-economică a R.P.P.*, de J. Golowiczick, ce puneau sub semnul întrebării necesitatea unei rate înalte a acumulării socialiste, pledând pentru reducerea acesteia și creșterea fondului de consum. De asemenea, recenzia lui E. Mesaros, *Populația și politica ocupării forței de muncă*, din *Revista de referate și recenzii*, seria Științe economice, nr. 1/1972, C.I.D.S.P., în care se elogiau măsurile social-economice adoptate în R. P. Ungară în privința stimulării creșterii natalității, ori articolul *Baza social-economică a comportamentului demografic și planificarea familiei*, din *Viitorul social*, nr. 4/1972, care, oprindu-se asupra unor aspecte de ordin social, sugera ca în locul investițiilor pentru creșe și grădinițe să se acorde mamei cu copii mici concedii lungi, plătite, să se atribuie împrumuturi nerambursabile tinerilor căsătoriți etc.

⁴³ A.N.I.C., *fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri*, dos. 55, f. 262-263

⁴⁴ Din *Analele Universității București*, seria Filozofie, nr. 2/1972

⁴⁵ Editura Minerva

⁴⁶ *Analele Universității București*, seria Filozofie, nr. 1/1972

⁴⁷ *Revista de referate și recenzii*, seria Filozofie, nr. 1/1972, C.I.D.S.P.

⁴⁸ Editura Minerva

⁴⁹ Editura Științifică

⁵⁰ Din *Revista de filozofie*, nr. 3/1972

⁵¹ Editura Albatros

și operarea unor eliminări de text din lucrările propriu-zise, în pasaje ce exprimau poziții xenofobe, cuprindeau aprecieri negative asupra poporului român sau invective la adresa unor personalități, a mișcării muncitorești și a militanților ei, ori reflectau altfel de cum se dorea momente, fenomene și procese din trecutul nostru. S-a procedat astfel cu volumele: *N. Iorga – România așa cum a fost până la 1918*, sub redacția L. Cursaru⁵², *N. Iorga – O viață de om așa cum a fost*, sub redacția V. Rîpeanu⁵³, *I. G. Petrescu – Școala activă*, sub redacția G. Manolache⁵⁴, ori *C. Dobrogeanu – Gherea – Corespondență*, sub redacția I. Ardeleanu⁵⁵.

Deoarece exprimau „puncte de vedere inacceptabile”, unele materiale au fost eliminate integral. Din volumul *Pagini de luptă din trecut, 1914-1936* de P. Constantinescu – Iași⁵⁶ au fost eliminate două articole, unul ce susținea teza „România stat imperialist”, bază de atac pentru intervenția contrarevoluționară împotriva Rusiei sovietice, iar altul care, condamnând pozițiile politice ale centristilor în preajma creerii P.C.R., îi critica exclusiv pentru rezervele formulate la condițiile de afiliere la Comintern. Din antologia *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. III, partea a II-a, 1919-1921, publicată sub egida I.S.I.S.P.⁵⁷, au fost eliminate câteva articole în care actul unirii de la Alba Iulia era socotit drept o „întîmplare tristă”, în urma căreia „țara stă mai prost” decât înainte. Probleme au ridicat și volumele *Documente și mărturii privind unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*, sub redacția V. Curticăpeanu⁵⁸, sau *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1879-1893*, realizat de I.S.I.S.P.⁵⁹, deoarece cuprindeau documente privind Basarabia, pentru a căror publicare era necesar aviz superior.

La semnalarea Serviciului Ideologie, Consiliului Culturii și Educației Socialiste a cerut editurilor să elimine unele texte injurioase la adresa unor personalități pașoptiste (N. Bălcescu, A. Iancu, M. Kogălniceanu) din volumele: *A. Iancu în memorialistică*, îngrijitor P. Teodor⁶⁰, *A. Iancu în lumina unor noi izvoare istorice*, de E. Ștefani și P. Teodor⁶¹, sau *Istoriografi maghiari despre A. Iancu*, în limba maghiară, sub redacția Kovács Géza⁶², unde, în plus, apăreau și „formulări, idei sau teze respinse de istoriografia noastră marxistă” asupra evenimentelor revoluționare din Transilvania.

Observații de structură s-au făcut și în studii istorice originale ca *Viața politică în România, 1910-1914* de A. Iordache⁶³ și *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929* de Gh. Buzatu⁶⁴ (în care autorii „ignorau total poziția partidelor muncitorești” și „expuneau insuficient de critic poziția liberalilor”), *Tineretul comunist în acțiune*, colectiv I.S.I.S.P.⁶⁵ (în care, la semnalarea cenzurii, a fost introdus studiul *Aspecte ale activității revoluționare desfășurate de UTC în rîndurile tineretului sătesc în perioada 1922-1944* și mai multe referiri la continuarea activității antifasciste în nordul Transilvaniei în anii ocupației horthyste, aspecte omise în versiunea prezentată pentru viza „BT”) sau în studiul *August 1944 – o răscruce în istoria poporului român*, sub redacția Gh. Zaharia⁶⁶, semnalat pentru „tendința de a se acorda un caracter de obiectivitate ralierei României la politica Germaniei hitleriste” și pentru „concluziile de ansamblu pozitive ce se desprindeau din

⁵² Editura Minerva

⁵³ Idem

⁵⁴ Editura Didactică

⁵⁵ Editura Minerva

⁵⁶ Editura Politică

⁵⁷ Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

⁵⁸ Editura Politică

⁵⁹ Idem

⁶⁰ Editura Dacia

⁶¹ Din *Apulum*, vol. X

⁶² Editura Kriterion

⁶³ Editura Științifică

⁶⁴ Editura Academiei

⁶⁵ Editura Științifică

⁶⁶ Editura Militară

prezentarea pozițiilor P.N.L. și P.N.Ț., a liderilor acestora față de pericolul fascist, față de continuarea războiului antisovietic”⁶⁷.

Adăugăm și două articole din periodice care nu au primit „BT”: *Darea de seamă asupra celei de-a VIII-a consfătuiri a arheologilor din România*⁶⁸, în care se prezentau comparativ pozițiile contradictorii ale celor două grupuri de istorici români în probleme privind formarea poporului și limbii române și articolul *Moment istoric 1918 – Republica bănățeană*, de C. Mîcu⁶⁹, considerat „greșit prin concepție”, întrucât făcea abstracție de însemnătatea anului 1918, ca an al desăvârșirii statului național unitar român, dar conținea aprecieri exclusiv pozitive în legătură cu proclamarea republicii bănățene, fapt ce contravenea interpretării date de istoriografia română, care sublinia intențiile diversionist-separatiste ale inițiatorilor unei astfel de formule.

Câteva dintre articolele reținute integral sau avizate după modificări importante au fost din publicații ale cultelor⁷⁰. Între acestea se numără documentarul *Istoria artei românești vechi* de I. D. Ștefănescu⁷¹, reținut pentru criticile aduse de autor acelor „specialiști” care subapreciau rolul influenței bizantine și a caracterului religios al artei românești vechi, pentru tezele sale cu privire la „înfrîurirea civilizatoare” a creștinismului în procesul formării poporului român și a limbii române și a rolului bisericii în asigurarea unității spirituale și omogenității națiunii române. De asemenea, articolul *Constantin Brîncuși și rolul său în cultura românească și în arta universală*, de P. David⁷², pentru atacurile la adresa criticilor de artă care ascund „aspectele ecleziastice”, „mistice” ale vieții și creației brîncușiene și, la fel, articolul *Memorandumul la 80 de ani* de C. Crețoiu⁷³, reținut pentru supraestimarea rolului bisericii și al clerului în general în pregătirea spirituală a importantului act din 1792, a meritelor lui Andrei Șaguna ca „mentor politic” al românilor transilvăneni. Tot pentru elogierea meritelor lui Șaguna, nu doar pe plan bisericesc ci și politic, a fost reținut articolul *În preajma unei aniversări*, din nr. 5-6/1972 al aceleiași reviste, iar în articolul *Momente de seamă privind începuturile vieții religioase a românilor*, de C. Bodogae, se vehiculau „teze inoportune și neștiințifice cu privire la formarea poporului român, teoria descălecatului etc.”.

Articolul *Relații istorice dintre biserica reformată și cea ortodoxă*, de Juhasz J.⁷⁴, nu a primit „BT” deoarece, în forma inițială, „realiza o viziune unilaterală, de relevare exclusivă a acțiunilor inițiate de reformați pe linia apropierei”, fără a dezvălui scopurile prozelite și de deznaționalizare ce stăteau la baza acestor contacte.

Semnalări deosebite s-au făcut și în *Revista cultului mozaic*, multe dintre ele referindu-se la tendința unora de a considera comunitatea mozaică din România ca parte componentă, integrantă, a poporului evreu de pretutindeni⁷⁵.

⁶⁷ A.N.I.C., fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 55, f. 265-266

⁶⁸ Din nr. 2/1972 al revistei *Studii și cercetări de istorie veche*

⁶⁹ Din *Tînărul leninist*, nr. 11/1972

⁷⁰ A.N.I.C., fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 55, f. 267-269

⁷¹ Din *Glăsuț bisericii*, nr. 2/1972

⁷² Din *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 9-10/1972

⁷³ Din *Mitropolia Ardealului*, nr. 7-8/1972

⁷⁴ Din *Reformatusz Szemle*, nr. 5/1972

⁷⁵ Ca în grupajele prilejuite de vizita premierului israelian, G. Meir, la templul Coral din București, din nr. 276, sau de aniversarea șef rabinului Moses Rosen, socotit „erou al poporului evreu”, din nr. 280, ori semnalările din nr. 268 și 279, privind condițiile deosebit de grele pe care au trebuit să le înfrunte comunitățile evreiești din România pentru a putea persista cinci secole, doar cu „idealul nestins” de a ajunge în „Țara Sfântă”.